

בית הקברות היהודי בברוק

מאז היווסדה בשנת 1501 ועד סוף המאה ה־18, נשלטה העיר ברוק בידי הבישופים של פלוצק. אחרי השתלטות הפרוסים על רכוש הכנסייה כתוצאה מחלוקתה השלישית של פולין, החלו היהודים להתיישב בעיר.

המתיישבים היהודים הראשונים הגיעו מפלוצק. כבר בשנת 1808 מנתה הקהילה היהודית בעיר למעלה ממאה ועשרים נפש. בשנות הארבעים של המאה ה־19, הוקמו בברוק בית כנסת בנוי עץ ומקווה במקום בו נפגשים היום הרחובות פולטוסקה (Putuska) וסטרז'צקה (Strażacka). הרב הראשון של הקהילה היה אברהם יהודה לייב קוזאק מוישוגרוד (Wyszogród) אשר השתייך לקבוצת חסידים מקוצק (Kock). ביישוב פעלו שלושה בתי מדרש. ביוני 1855 פנו שלטונות מחוז פלוצק אל הוועדה הממשלתית לענייני פנים ודת בבקשה להקים קהילה יהודית בברוק. באותם ימים התגוררו בעיר כמעט 700 תושבים יהודים ועוד כ־50 התגוררו בכפרים הסמוכים. הוועדה הסכימה להקמת קהילה יהודית חדשה וכך נותקה ברוק מסמכותה של הקהילה היהודית באוסטרוב מזובייצקה (Ostrów Mazowiecka).

באמצע שנות השישים של המאה ה־19, עלה מספר היהודים ל־900 והיווה 45% מכלל אוכלוסיית העיר. היהודים זכו להצלחה כלכלית רבה בעיר, בעיקר בתחומי המסחר והמלאכה. במאה ה־19 זכו האופים המקומיים להערכה רבה כיצרני מצות, וסיפקו את סחורתם לוורשה וללודז'. התפתחותה של העיר כאתר נופש לעונת הקיץ יצרה תנאים טובים להתפתחות כלכלית עבור יהודי המקום. הם ניהלו מסעדות כשרות עבור הנופשים, וכן עסקו במסחר, במלאכות שונות, החכירו בוסתנים. ביישוב פעלו מספר עמותות דתיות: לינת הצדק (אשר עסקה בטיפול בחולים עניים), הכנסת אורחים (טיפול ביתומים), קופת גמילות חסדים (מתן הלוואות ללא ריבית). בסוף המאה ה־19 ותחילת המאה ה־20, היגר חלק ניכר מהקהילה היהודית, בעיקר לצפון אמריקה.

בשנת 1921 התגוררו בברוק כ־870 יהודים, אך חלקם באוכלוסייה ירד ל־33% (תהליך זה נמשך לאורך כל תקופת הרפובליקה הפולנית השנייה). בתקופה שבין שתי מלחמות העולם התפתחה במהירות התנועה הציונית בעיר – פעלו בה סניף של תנועת המזרחי, תנועות הנוער של תנועת השמאל "השומר הצעיר", "השומר הדתי" הציונית־דתית ותנועת בית"ר הרוויזיוניסטית. בשנת 1938 הוקם מרכז הכשרה (הכנה חקלאית לקראת העלייה לארץ ישראל). קבוצה קטנה של בני נוער השתייכה ל"בונד". רוב הילדים היהודים למדו בחדרים, הילדות למדו בבית הספר "בית יעקב". בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, יהודים רבים למדו בבתי הספר הציבוריים הפולניים.

הגרמנים כבשו את ברוק ב־8 בספטמבר 1939 ושרפו את מבני העיר, שרובם היו בנויים מעץ (ובכלל זה בית הכנסת). בסתיו 1939, בעיקר לאחר התוויית גבול הכיבוש בין הגרמנים והסובייטים, כמעט שליש מהתושבים היהודים נמלטו אל השטחים הכבושים על ידי ברית המועצות, שם נרצחו מרביתם לאחר כיבוש שטחים אלה על ידי הגרמנים. בשנת 1942 שלחו הגרמנים את היהודים הנותרים למחנה ההשמדה הסמוך בטרבלינקה. מספרם של יהודי ברוק ששרדו את המלחמה מוערך בשלושים, ורובם עזבו זמן קצר אחריה, בעיקר לארץ ישראל.

בשנת 1852 קבלו יהודי העיר מרשויות מחוז פלוצק קרקע עבור בית קברות באזור בו נמצאים היום הרחובות קורפניצקה (Konopnicka) ושיינקביצ'ה (Sienkiewicza), בסמוך לבית הקברות הקתולי. בית העלמין נותר לא פעיל מאז מלחמת העולם השנייה ונסגר רשמית בשנת 1964. באותם ימים, נשאר בית הקברות ההרוס ללא השגחה, ללא גידור, ושוחזר רק בשנות התשעים של המאה ה־20. הסופה שהשתוללה ביולי 2011 העמיקה את ההרס.

כיום, שטחו של בית הקברות היהודי בברוק משתרע על כ־5000 מ"ר. הוא מגודר ברשת, עם כניסות ממזרח וממערב. כתוצאה מההרס והחורבן בתקופת הכיבוש הגרמני והתקופה שלאחר המלחמה, שרדו עד ימינו רק כמה עשרות מצבות מסודרות בכיוון אחד, רובן עשויות אבן גרניט לא משויפת ועליהן חרוטות כתובות בעברית. סידור השורות של הקברים כבר אינו נראה לעין, אך ניתן להבחין בחלוקה לחלקות נפרדות עבור נשים וגברים, האופייניות לבתי קברות יהודיים. בכניסה מכיוון רחוב קונופניצקיי (Konopnickiej) ניתן להבחין במצבה גבוהה מאבן חול המעוטרת בפמוט בעל שולש זרועות, עם שרידי איורים לזכרה של אישה בשם חנה, שנפטרה בשנת 1931. בסמוך ישנה מצבה נוספת מאבן חול, אשר צורתה הנוכחית מעידה כי לוח האבן שימש כאבן משחזת, וככל הנראה הושב אחרי שנים רבות לבית הקברות. בחלקו המרכזי של בית העלמין ניתן להבחין במצבה מודרנית לבנה, שהוצבה על קברו של הצדיק אברהם יהודה לייב קוזק, השופט הראשי בבית הדין הרבני ומחבר שו"ת, שנפטר בשנת 1895.

מידע כללי

סוג האתר: בית קברות יהודי

ציר הזמן: 1852

אתר מוגן: רשום ברשימת האתרים ההיסטוריים

כתובת: Brok ul. Konopnickiej

מיקום: פרובינציית מאזוביה, מחוז אוסטרוב מאזובייצקה, מועצה אזורית ברוק

זכויות היוצרים לטקסט בבעלות המוזיאון לתולדות יהודי פולין בוורשה